

כתובות קא.

ב. הגהת ספרים

בבבלי כתובות דף קו ע"א נאמר: "אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן מגיהי ספרים שבירושלים היו נוטלין שכרן מתרומת הלשכה".

רש"י שם כתב:

מגיהי ספרים של כל אדם ואדם שאסור להשהות ספר שאינו מוגה משום אל תשכן באהליך עולה וראו ב"ד שהיו מתעצלין בדבר והפקירו תרומת הלשכה לכך.

אמנם לא נתפרש באלו ספרים המדובר כאן. אלא שרש"י במהד' קמא, 14 כתב:

מגיהי ספרים, ספרי תורה¹⁵ שבירושלים שכל אחד היה עושה ספר תורה לעצמו כדאמרין (שבת דף קלג ע"ב) התנאה לפניו במצות בספר תורה נאה.

לפי רש"י עולה כי המדובר כאן באנשים פרטיים שכתבו לעצמם ספרי תורה. ספרי תורה הללו הוגהו ע"י מגיהים מסוימים, ושכרם של המגיהים שולם מתרומת הלשכה. אלא שיש לשאול על רש"י מהד' קמא, 16 הרי מתרומת הלשכה משולם שכר לעבודות הנעשות לצורך המקדש, ואילו כאן מדובר בעניין פרטי. 17 נראה שכתוצאה משאלה זו, פירשו הראשונים את דברי התלמוד באופן אחר. כבר ראינו לעיל בסעיף א, שתלמיד ר' שמואל ב"ר שניאור סבור שמדובר כאן רק בספר העזרה, ולא בספר פרטי, 18 ונראה שכך פירש גם הראב"ד. 19 גם תלמיד הרשב"א²⁰ פירש שהמדובר בספר שיש בו צורך לרבים. אלו דבריו:

ומגיהי ספרים כולן צורך עבודה הם, כלומר ספרים שבהם היו הכהנים לומדים סדר עבודה.

כדי ליישב את פירוש רש"י עלינו לומר שהגהת ספרים היתה בעיני חכמים בעלת חשיבות רבה ביותר, ולכן לב בית דין היה מתנה שיטלו את שכרם מתרומת הלשכה.²¹

מכל האמור עולה שרש"י הוא היחיד מבין כל הפרשנים, 22 הסבור כי דברי התלמוד "מגיהי ספרים שבירושלים", 23 מתייחסים למגיהים שהגיהו את ספריהם של אנשים פרטיים, וללא קשר עם ספרי הציבור. לפיכך הוצרכנו לומר כי לדבריו ראו חכמים בהגהת ספר דבר חיוני, אף אם המדובר בספר של אדם פרטי. דומה כי כדי להגדיל את חשיבותה של ההגהה, ראו חכמים להטיל איסור על החזקת ספר שאינו מוגה. לאיסור זה התכוון רש"י, ומקורו הם דברי הבבלי, כתובות דף יט ע"ב:

איתמר ספר [רש"י: תורה נביאים וכתובים]²⁴ שאינו מוגה [רש"י: מן הטעויות שבו] א"ר אמי עד שלושים יום מותר להשהותו מכאן ואילך אסור להשהותו משום שנאמר אל תשכן באהליך עולה (איוב יא, יד).²⁵

בדברי התלמוד אנו שומעים במפורש על איסור, שלא שמענוהו עד עתה מכל המקורות דלעיל. רוצה לומר, אסור לאדם להשהות ברשותו ספר שאינו מוגה. כדי להימנע מאיסור זה מוטלת חובה על כל אדם להגיה את ספריו.

14 הובאו דבריו ע"י ר' בצלאל אשכנזי, בשיטה מקובצת לכתובות, שם.
15 יש להעיר ששיטת רש"י היא, שהמלה ספרים בתלמוד כוללת תורה, נביאים וכתובים, וכמו שנאריך בכך לקמן בתחילת פרק ב. לפיכך הכתוב כאן במהדורא קמא אינו מתאים לשיטתו.
16 כך שאל בשירי קרבן לירושלמי שקלים הנ"ל, סעיף א.
17 ר"י ביום העירני על האמור ביומא ע ע"א: "ואח"כ [לאחר שהכהן הגדול סיים את קריאת התורה ביום הכפורים ובירך שמונה ברכות] כל אחד ואחד מביא ספר תורה מביתו וקורא בו כדי להראות חזותו לרבים". ולפי אחד הפירושים התיירו לטלטל את ספר התורה אף ביוה"כ, ע"י שו"ת תשובה מאהבה ח"א, סי' יט-כד; ח"ב, סי' רמד. א"כ אפשר שאין לראות בזה רק עניין פרטי.
18 בעל קרבן העדה בירושלמי שם, זכה לכוון לפירושו של תלמיד ר' שמואל ופירש כדבריו.
19 בשיטה מקובצת לכתובות כתב: "ובשקלים ירושל' מגיהי ספרים עזרא כך פ' הראב"ד". ונראה שכוונתו לומר כי הראב"ד פירש את דברי הבבלי כפי הירושלמי, היינו, שהמדובר בבבלי בספר עזרא. ונראה שיש כאן טעות וצ"ל: עזרה, ופירוש הראב"ד הוא ממש כפירוש תלמיד ר' שניאור.
20 מובא בשיטה מקובצת לכתובות.

21 וכמו שכתבו התוס' במועד קטן דף ו ע"א, ד"ה מתרומת, ביחס לשכרם של שלוחי ב"ד היוצאים להודיע על הכלאים. התוספות ציינו כי בכתובות נמנו עוד כמה דברים שמשולמים מתרומת הלשכה, וכנראה התכוונו גם למגיהי ספרים. ר' נסים אברהם אשכנזי בספרו נחמד למראה על הירושלמי, שאלוניקי, תר"ו, בשקלים שם, דף קנא ע"ד, כתב כן, אבל דחה זאת באומרו כי יציאה על הכלאים היא מצורכי הרבים, כדי שקרבן העומר ועוד קרבנות לא יובאו מכלאים. ובדומה לכך כתב בעל החזון איש, במנחות סי' כת, אות ה: "מגיהי ספרים שבירושלים נוטלין שכרן מתרומת הלשכה... ובתוספות [כתובות] ק"ו ב' כתבו דהיינו מתרומת הלשכה ולא ממתן משום שהן צורך הקדש, [וכן משמע בר"מ פ"ד מה' שקלים ה"ז ה"ח] (הסוגרים המרובעים נמצאים במקור - יש"ש). ויש לעיין בשלמא מבקרי מומין ומלמד שחיה וקמיצה צורך הקדש הן ומתחלל הקדש על שכרן, אבל מגיהי ספרים וגוזרי גזירות נהי דמצוה איכא מ"מ אין זה צורך הקדש, ואפשר דמגיהי ספרים בכלל מלמדי הלכות כל עבודות שאם ישתבשו הגירסאות תכשל ההלכה" (החזון איש הסביר שם גם עניין גוזרי גזירות, אלא שאין זה שייך לענייננו). פירושו מבהיר היטב את שיטת תלמיד הרשב"א, שהיו ספרים שבהם למדו הכהנים הלכות עבודה. אמנם יש לעיין אם אכן היו בתקופת המקדש ספרים מסוג זה, שהרי לא הותרה אז כתיבת תורה שבע"פ. אבל כידוע הרמב"ם בהקדמתו למשנה תורה סבור כי החכמים היו כותבים לעצמם דינים שנתחדשו ועוד דברים, ולפי זה יש ליישב את דברי החזון איש. מ"מ לפי רש"י שהמדובר הוא רק בספרי תורה נביאים וכתובים, ראה לעיל הערה 15, קשה קצת לקבל דבריו "שאם ישתבשו הגירסאות תכשל ההלכה", אבל ההסבר עצמו לא ישתנה, וכמו שכתבנו בפנים, שחכמים ראו בנוסח מוגה בספר תורה חשיבות רבה מאד.

22 ר' ישכר תמר, בספרו עלי תמר, האריך בדברי הירושלמי הללו, ע"ש בדבריו.
23 לפירוש רש"י לא מובן מדוע נקטו בירושלים, והלא בכל עיר ועיר יש מקום להלכה זו. כתוצאה מקושי זה, היו שרצו לומר (ר"א סופר לעיל הערה 12; דקדוקי סופרים השלם לכתובות, בעריכת ר"מ הרש"ר, מהד' מכוון התלמוד, ירושלים, תשל"ז, עמ' תפה, הע' 48) שגירסת רש"י היא: מגיהי ספרים נוטלים וכו', בהשמטת המלה ירושלים. אלא שמדברי רש"י במהדורא קמא שהובאו לעיל לא משמע כך, וכפי שהעירו בדק"ס השלם שם, וצריך בירור. אמנם לפי דברי ר"י ביום העירני לעיל הערה 17, יש לגרוס בדברי רש"י את המלה ירושלים, והעניין מובן היטב.

24 דברים אלו נאריך בתחילת פרק שני.
25 יש לדייק בדברי רבותינו מה טעם ניסוחו את דבריהם בצורה שלילית: אסור לאדם שיששה ספר שאינו מוגה. האם לא היה מוטב לנסח זאת בצורה חיובית: חייב אדם להגיה ספר שאינו מוגה וכד'. אפשר לומר כי נקטו בלשון איסור כדי להשפיע בכך על הציבור, שאכן יגיה את ספריו וימנע מהאיסור. אפשר גם לומר שאילו נקטו לשון חיובית, עדיין לא היינו יודעים כיצד יש לנהוג במקרה שאין אפשרות להגיה את הספר. ידיד ר' דוד יוטקוביץ העירני, שאולי חז"ל נקטו לשון איסור, משום שנסמכו על לשון הפסוק המנוסח אף הוא בלשון זה, היינו "אל תשכן וגו'".

תלמידי ר' שניאור
אשר, 28-88
[מקור: ירושלמי, כתובות, דף יט ע"ב]